

15. Франко І. Монолог атеїста. – Львів, 1973.
16. Яроцький П. Багатоконфесійність України. Міжконфесійні колізії - трагедія українського народу // Академічне релігієзнавство. – К., 2000. – С.470-474.
17. Яроцький П. Інкультурація: рух до національних церков чи клерикалізація національних культур // Українське релігієзнавство. – К., 1999. - №12. – С.73-81.

2. Олександр САГАН. Релігійна свобода: Московська Патріархія як каталізатор конфлікту ідентичностей у православ'ї України (2004-2016 роки)

Державно-церковні відносини в Україні регламентуються одним із найкращих в Європі Законом України «Про свободу совісті і релігійні організації». Проте і цей закон не може вирішити проблему протистояння Московського і Київського православних патріархатів в нашій країні, оскільки це протистояння вийшло за межі релігійного конфлікту і, фактично, є зовнішнім виявом світоглядно-цивілізаційного вибору (толерування цінностей) православних віруючих.

Нинішня розбудова УПЦ МП аж ніяк не є її заслугою. Йдеться про жорстке застосування адміністративного ресурсу, що фактично відбулося в часи президентства Л.Кучми. Останній свою електоральну базу бачив у прихильниках саме цієї Церкви. Тому УПЦ МП надавалися першість у поверненні конфіскованих радянською владою церковних приміщень, а також сприяння відновленню та економічному росту монастирів. У 1999 р. Кучма висунув ідею формування Помісної православної Церкви в Україні саме на основі УПЦ МП. Проте, як і у випадку із зверненням митрополита Філарета у 1991 р., Московський патріарх відмовився розглядати це питання і навіть звинуватив Кучму у втручанні в церковні справи.

Прихід до влади президента В.Януковича (2010-2014 рр.) призвів до нового посилення позиції УПЦ МП і спричинив тиск на клір УПЦ КП. Фаворизування УПЦ МП призвело навіть до того, що у перший рік свого президентства В.Янукович не зустрічався із ВРЦіРО. Проте організаційний тиск влади на УПЦ КП мав зворотній ефект – навколо цієї Церкви згуртувалися проукраїнські сили різних громадських та політичних організацій. Вона отримала також моральну підтримку закордонних релігійних і політичних центрів.

Та найбільший успіх УПЦ КП чекав саме після Революції гідності (листопад 2013 – лютий 2014 років). Підтримка народного протесту цією Церквою набула відвертих форм: керівництво Церкви дозволило відкрити храми для укриття і лікування протестувальників; клірики Церкви брали активну участь у молитовних та інших акціях Майдану; у лютому 2014 р. Церква закликала своїх вірних не молитися за владу та Президента. Така позиція УПЦ КП була вагомою складовою успіху тодішньої опозиції.

Нинішній Президент України П.Порошенко є прихожанином і симпатиком УПЦ МП. Проте після своєї інавгурації він дещо дистанціювався від цієї Церкви, не в останню чергу через її проросійську позицію. На зустрічі із членами ВРЦіРО 17 лютого 2015 року Президент висловив занепокоєння, що майже 20% російської пропаганди стосуються релігійних аспектів. Проте Порошенко висловив переконання, що Україні вдасться відбити інформаційну агресію і не допустити до використання релігійного фактору у процесах політичного протистояння розігрування «церковної карти». [Президент Порошенко: Інформаційна війна Росії торкається церковних питань, Інститут релігійної свободи, 18 лютого 2015 р., http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1512%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk].

Підтримка проукраїнської позиції і вагома благодійна допомога армії призвела до швидкого росту популярності УПЦ КП в Україні. Патріарх Філарет у 2015-2016 роках має найвищий персональний рейтинг серед релігійних лідерів в Україні. Зокрема, він має 41% довіри (13% – недовіри). Глава УПЦ МП митрополит Онуфрій має відповідно – 17% довіри (25% – недовіри), а глава УАПЦ митрополит Макарій – 15% довіри (10% – недовіри). [Ставлення до лідерів релігійних конфесій, Група Рейтинг, http://ratinggroup.com.ua/upload/files/RG_Church_062015.pdf].

Московська патріархія в Україні після 2014 р. Традиції москвофільства, характерні для УПЦ МП у всі часи її діяльності, особливо розвинулися у часи правління Президента В.Януковича. УПЦ МП практично стала ідеологічним каналом нової ідеології Російської

Федерації – «русского міра». Багато священників УПЦ МП підтримали сепаратистські рухи в Криму, Донецькій, Луганській, Одеській, Сумській та деяких інших областях. [На Сумщині священника засудили за сепаратизм // http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/scandals/58185/; Пограничники в зоні АТО задержали священника-сепаратиста // http://gazeta.ua/ru/articles/life/_pogranichniki-v-zone-ato-zaderzhali-svyaschennikaseparatista/642090]. Це проявляється як у діяльності (співпраця із бойовиками), [Священник освятив блокпости сепаратистів (ВИДЕО) // <http://uapress.info/ru/news/show/25537>; Церковные експерты прокомментировали задержание вооруженного священника в Луганске // <http://www.segodnya.ua/regions/donetsk/cerkovnye-eksperty-prokommentirovali-zaderzhanie-vooruzhennogo-svyaschennika-v-luganske-523962.html>; Священник-сепаратист из голодающих Ровеньки летает на отдых в Крым на самолете // <http://ep-ua.tv/ru/novini/blog/7108.html>], так і в ідеологічній роботі (пропаганда ідей Новоросії, відокремлення від України «Південно-Східної України», дискредитація діяльності влади України із врегулювання конфлікту тощо) [На Одещині священника засудили до чотирьох років в'язниці за сепаратизм // <http://tyzhden.ua/News/132997>; На Києвщині священник-сепаратист займався проросійською агітацією // <http://nashkiiev.ua/zhurnal/novosti/na-kievshchine-svyaschennik-separatist-zanimalsya-prorossiyskoj-agitaciyey-video.html>; Луганский протоиерей Александр Авдюгин, поддерживающий сепаратистов, напомнил Киеву про «святую дубину» // http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/27535-luganskij-protiieraj-aleksandr-avdyugin-podderzhivayushhij-separatistov-napomnil-kievu-pro-svyatuyu-dubinu.html].

Проте керівництво УПЦ МП не засудило сепаратистську діяльність своїх кліриків. Це навіть відзначено у Аналітичній доповіді до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2015 році». Зокрема тут написано: «Українці не почули від вищого керівництва УПЦ МП жодного осуду на адресу Росії за окупацію українських територій. Понад те, священноначаліє промосковської церкви виявляє неабияку лояльність до політики агресора, фактично підтримало окупацію й анексію Криму Російською Федерацією. Ця Церква виявляє неабияку лояльність до політики агресора, фактично підтримала окупацію й анексію Криму Російською Федерацією» [Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2015 році». Параграф 2.5.2., Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2015. – С. 367 // http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/POSLANNYA-2015_giper_new.pdf].

Митрополит Сімферопольський і Кримський Лазар активно співпрацює із окупаційною владою. [Митрополит Симферопольский и Крымский Лазарь освятил закладной камень на месте будущего памятника Народному ополчению // <http://www.crimea.orthodoxy.su/59-events/4007> (пам'ятник буде присвячений торжеству російського ополчення та «перемогам російського народу»); Священники УПЦ МП освятили російську техніку в Криму // <http://vlasi.net/news/213521> (священник отслужив молебен и окропил святой водой воинов и боевую технику)] Він також перереєстрував Сімферопольську і Кримську єпархію згідно законів Російської Федерації, чим фактично вивів її із зони впливу УПЦ МП (формально митрополія ще підпорядкована Києву).

Аналітики із Національного інституту стратегічних досліджень зазначають також: «Офіційні свідчення речників УПЦ МП стосовно поточної ситуації в країні далекі від об'єктивності. Називати масштабне воєнне вторгнення сусідньої держави на Донеччину та Луганщину «братовбивчим протистоянням», «громадянським конфліктом», «розбратом та ворожнечею», «зіткненням інтересів Заходу та Сходу» – неправдиво і навіть цинічно». [Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2015 році». Параграф 2.5.2., Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2015. – С. 367].

УПЦ МП закликає у своїх зверненнях та проповідях до припинення військових дій і складення зброї обома сторонами конфлікту, тобто і збройними формуваннями України, яка визволяє свою територію від терористів [Звернення Предстоятеля Української Православної Церкви з нагоди відзначення річниці подій на Київському Майдані, що відбулися 18-21 лютого 2014 року, Українська Православна Церква. Офіційний сайт, <http://news.church.ua/2015/02/11/>

zvernennya-blazhennishogo-onufriya-mitropolita-kijivskogo-i-vsijeji-ukrajini-predstoyatelya-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-z-nagodi-vidznachennya-richnici-podij-na-kijivskomu-majdani-shhr-vidbul/] (тобто і збройними формуваннями України, яка визволяє територію від терористів).

Заклики до складання зброї українськими солдатами (що обґрунтовується домінуванням християнських цінностей над світськими потребами), дискредитує УПЦ МП в умовах росту в Україні патріотичних настроїв, сприяє втраті її прихильників, особливо у Західній та Центральній Україні. Спостерігається перехід парафій із УПЦ МП в УПЦ КП (біля ста їх перейшло у 2014-2016 роках). Проте цей процес не набув масового характеру, оскільки виявився дуже складним юридично. У багатьох Статутах православних громад єпископи незаконно внесли норму, що вихід із УПЦ МП можливий лише за згодою місцевого єпископа. В Україні власниками церковних будівель є не єпископи (клірики), а церковна громада. УПЦ МП багато років домагається внести в українське законодавство норму про надання Церкві в цілому статусу юридичної особи. У такому разі всі церковні будівлі, які нині належать до УПЦ МП, назавжди залишаться у власності цієї Церкви, навіть якщо 100% громади вийде із цієї Церкви.

Наявна норма про необхідність дозволу правлячого єпископа суттєво ускладнило вихід громад із УПЦ МП, особливо в умовах, коли частина громади не хочуть змін. Подібна норма також порушує діючий закон «Про свободу совісті і релігійні організації», який дозволяє вільно змінювати церковну належність. Складність судових розглядів громад щодо виходу із УПЦ МП і активна протидія цьому чиновників та симпатиків УПЦ МП, значно ускладнили і навіть призупинили такі переходи.

Внутрішньоцерковна ситуація в УПЦ МП. Політика Президента Л.Кучми із підтримки УПЦ МП призвела до того, що ця Церква отримала підтримку бізнес-еліт в усіх областях України. Проте політичні настрої цих еліт на Заході, Сході, Півдні й Центрі України мають суттєву різницю. Тому в УПЦ МП сформувалося дві групи, які мають протилежні погляди на майбутнє своєї Церкви.

Консервативне крило намагається більше інтегруватися у структури Московського центру. Його представники часто не визнають українську ідентичність, підтримують тези російської пропаганди, що «українці і росіяни – один народ» тощо [Не понимаю вражды между украинцами и русскими - первоиерарх РПЦЗ Митрополит Иларион // <http://polemika.com.ua/news-122444.html>; Путин: Украинцы и русские – один народ, Россия пойдет дальше // http://zn.ua/POLITICS/putin-ukraincy-i-russkie-odin-narod-my-poymem-dalshe-170220_.html] «українська мова – модифікована російська» [Россияне считают украинский язык испорченным русским (ВИДЕО) // http://nr2.com.ua/blogs/Andrey_Bulgarov/Rossiyane-schitayut-ukrainskiy-yazyk-isporchennym-russkim-VIDEO-104589.html; О недоделанной мове и "русском мире" как спасителе украинства // <http://malorossijanin.livejournal.com/849614.html>]. Найбільш радикальні із них підтримують сепаратистські рухи, ведуть антиукраїнську агітацію.

Автокефальне крило вважає, що УПЦ МП має набути українську специфіку [В УПЦ впервые издали служебник на украинском языке // <http://www.kiev-orthodox.org/site/events/4889/>; Александр Драбинко: Глядя на Майдан, митрополит Владимир говорил, что Украина очищается // http://www.ukrinform.ua/rus/news/aleksandr_drabinko_glyadya_na_maydan_mitropolit_vladimir_govoril_chno_ukraina_ochishchaetsya_1761695; Митрополит УПЦ МП Софроний раскритиковал Путина // <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3322704-mytropolyt-upts-mp-sofroniy-raskrytkoval-putyna>] та отримати від Московської патріархії повністю самостійний (автокефальний) статус. [Митрополит УПЦ (МП) Софроний: с автокефалией Украинской церкви будет лучше и украинцам, и россиянам // http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/12252-mitropolit-upc-mp-sofronij-pri-avtokefalii-ukrainskoj-cerkvi-budet-luchshe-i-ukraincam-i-rossiyanam.html; Митрополит Софроний: Дуже багато людей розчарувалися в патріархові Кирилі // <http://glavcom.ua/articles/19292.html>]. На їх думку, у цьому їм мали б сприяти українські державні органи. Адже проблема повної незалежності православ'я в Україні є також і проблемою національної безпеки [Саган О.Н. Православ'я в Україні і національна безпека // Релігія в Україні / <http://www.religion.in.ua/main/analitica/26321-pravoslavya-v-ukrayini-i-nacionalno-bezpeka.html>]. Проте біля половини ієрархії УПЦ МП не підтримують жодну із цих груп і голосують ситуативно, переважно в залежності від кон'юнктури часу.

Статистика релігійних організацій в Україні також є складовою маніпуляції суспільною свідомістю. На 1 січня 2016 року число громад УПЦ КП зросло до 4,9 тисяч. В УПЦ МП нараховувалося 12,3 тисячі. [Міністерство культури України. Форма № 1. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2016 р., <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2016/63055/>]. Проте офіційна статистика реєструє лише кількість зареєстрованих статутів релігійних організацій. Для такої реєстрації потрібно 10 осіб. Недосконалість такого обліку демонструє такий приклад. У певній умовній Церкві є 100 організацій, які відвідує по 10 осіб (всього – 1 тис. осіб). У державній статистиці ця Церква буде у десять разів більша за іншу умовну Церкву, яка має 10 організацій, які відвідують по 1000 осіб (всього – 10 тис. осіб). Хоча у дійсності друга умовна Церква у десять разів більша за першу за кількістю віруючих.

Соціологічні дослідження (лютий 2015 року, вибірка – 25 тисяч осіб) показують, що рівень підтримки населенням України УПЦ КП удвічі більший, ніж УПЦ МП (38% проти 19,6%). [Большинство жителей Украины относят себя к УПЦ КП и «просто православным». Данные Центра социальных и маркетинговых исследований SOCIS, Социологической группы «Рейтинг», Центра Разумкова и КМИС, Религия в Украине 27.05.2015 / <http://www.religion.in.ua/news/vazhливо/29277-bolshinstvo-zhitelej-ukrainy-otnosyat-sebya-k-upc-kp-i-prosto-pravoslavnym.html>]. Дані КМИС станом на травень 2016 р. засвідчують подальше збільшення розриву – 45% проти 13%). [Матеріали Круглого столу «Релігійно-конфесійна самоідентифікація населення України за даними опитувань громадської думки» // Відкритий Православний Університет Святої Софії-Премудрості / <https://www.youtube.com/channel/UCibArbTudp9SZ6A8ESI0Y-Q>]. Хоча саме УПЦ МП має найбільшу кількість зареєстрованих організацій та найкращу матеріальну базу серед Церков в Україні (на це ми звертали увагу на початку статті). Звичайно, у цій статистиці не завжди йдеться про активних православних віруючих, які регулярно відвідують богослужіння. Частина із них підтримують УЦП КП за їх активну громадянську позицію, підтримку обох Майданів та роботу із підтримки воїнів АТО. Проте при незмінності позицій УПЦ МП та УПЦ КП ці соціологічні дані достатньо добре відображають тенденцію розвитку симпатій у суспільстві, а відтак й майбутність цих Церков.

Підводячи підсумок, зазначимо, що для нинішнього етапу буття православ'я в Україні, що розпочався у 2014 р., характерним є завершення екстенсивного (кількісного) їх розвитку і запуск процесів переділу громад. Приріст православних громад в останні п'ять років становив 1,5 – 3 % і часто проявлявся у поділі вже існуючих громад. А в УПЦ МП, у зв'язку із військовими діями і втратою Українською державою контролю над значними територіями, де традиційно домінувала ця Церква, а також переходами певної кількості громад в УПЦ КП, на початок 2016 р. взагалі втратила 473 одиниці (загалом в Україні кількість релігійних організацій зменшилася за останній рік на 1865 одиниць). [Міністерство культури України. Форма № 1. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2016 р., <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2016/63055/>]

Ці показники лише підтверджують тезу, що на етапі інтенсивного розвитку/переділу православних громад важливими будуть такі фактори, як загальний освітній та моральний рівень кліру, підтримка і довіра суспільства, започаткування нових форм роботи із молоддю і «невоцерковленими» (ті, хто не знає основ віри, не ходить у церкву, але симпатизує православ'ю) тощо. За цими показниками серед православних Церков в Україні на даному етапі лідирує УПЦ КП, яка, до того ж, активно приймає до себе громади УАПЦ, що розчарувалися у своєму керівництві після чергових невдалих спроб об'єднання із УПЦ КП. Лідерство УЦП КП в сфері суспільної підтримки буде значною мірою залежати від єдності її прихильників і, особливо, ієрархії, а також від внутрішніх процесів в УПЦ МП – чи зможе (і якою мірою та чисельністю) остання відірватися/дистанціюватися від Московського центру і підтримати українську патріотичну позицію. Фактично йдеться про необхідність завершення конфлікту ідентичностей в УПЦ МП, що, при позитивному його вирішення (переході більшості цієї Церкви у Помісну ПЦ) стане гарантією політичної незалежності через неможливість втручання московського політичного/релігійного центрів у внутрішнє життя українського суспільства.

Важливим фактором православного життя в Україні може виявитися також позиція всіх гілок української влади, які об'єктивно мали б бути зацікавлені у ліквідації ідеологічно-

політичного каналу впливу на населення (яким нині значною мірою є УПЦ МП) і зупиненні поширення в країні ідей «русского міра». Навіть декларативне/моральне сприяння розвитку ідеї єдиної Помісної православної Церкви може бути вагомим сигналом для суспільства/чиновництва у виборі інституційних церковних симпатій.

3. Павло ПАВЛЕНКО. Гібридна війна на церковному фронті (або «Єдина Помісна Православна Церква» як форк УПЦ Московського Патріархату)

Сьогодні надто активно актуалізується ідея створення в Україні “Єдиної Помісної Православної Церкви” (далі — ЄППЦ), згідно з якою вона мусить об’єднати в собі всі гілки православ’я України. Однак, аналізуючи проект її розбудови, дедалі яскравіше проступає той факт, що він (проект), у той чи інший спосіб, лаптується під УПЦ МП, точніше під тих її служителів, які нині позиціонують себе її “проукраїнським крилом”.

Лідером “проукраїнського крила” УПЦ МП вважають митрополита Черкаського і Канівського Софронія (Дмитрука), погляд якого на створення ЄППЦ зводиться до наступного. “Цю тему ... всі мусують, щоб ми з’єдналися з розкольниками. ... Якщо так — хай вони приходять до нас, ми не проти. Але суть виходить така, що ми – законна церква – маємо ходити бити їм поклони і просити їх” [Митрополит УПЦ МП Софроній: Бути у єдиній церкві в Україні. Чому б ні? //Главком. - 5 вересня, 2014: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://glavcom.ua/interviews/126203-mitropolit-upts-mp-sofronij-buti-u-jedinij-tserkvi-v-ukrajini.-chomu-b-ni.html>]. Інакше кажучи, оскільки “законною церквою” є виключно УПЦ МП, тому православне єднання повинне реалізовуватись тільки на її базі.

Подібну позицію обстоює й інший представник “проукраїнського крила” — митрополит Переяслав-Хмельницький і Вишневецький Олександр (Драбинко). Останній розуміє ЄППЦ, як щось на зразок “проукраїнської версії” УПЦ МП, як “створення Українського Патріархату та повну відмову від Москви всіх церков нашої держави” (неначе, окрім УПЦ МП, ще якісь православні конфесії — УПЦ КП, УАПЦ, не кажучи вже про УГКЦ — юрисдикційно залежні від Московського Патріархату?). Митрополит Олександр підтверджує бачення організації ЄППЦ, висловлене митрополитом Софронієм, оскільки ототожнює ЄППЦ з УПЦ МП. Цитуємо: “Наша Церква (цебто, за його задумом, “україноцентрична” УПЦ МП — *П.П.*) має право бути рівноправною сестрою серед Православних Церков” [Церковна революція наближається: митрополит УПЦ МП підтримав ідею створення незалежної Єдиної Помісної Церкви в Україні // Патріоти України. - четвер, 12 травень 2016: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://patrioty.org.ua/society/tserkovna-revoliutsiia-nablyzhaietsia-myropolyt-upts-mp-pidtrymav-ideiu-stvorennia-nezalezhnoi-iedynoi-pomisnoi-tserkvy-v-ukraini-118633.html>]. По суті, мова йде про подальшу долю УПЦ МП. “...Ця Помісна Церква, має право на існування. Хто не хоче перебувати в цій Помісній Церкві, в єдиній Церкві України і українського народу – той має повне право зберегти свою юрисдикційну приналежність Московському Патріархату і бути Російською Православною Церквою в Україні на кшталт Зарубіжної Церкви у складі Московського Патріархату” [Митрополит Олександр (Драбинко): Українська Православна Церква має право на помісний статус // Волинська правда. - 11.05.2016: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.lutsk.ua/ukr/news/94543/>]. Що стосується бачення присутності УПЦ КП в ЄППЦ, то воно “традиційне” — Київський Патріархат постає “розкольницькою” структурою, бодай і з обмовками, що, мовляв, “не можна сказати, що усі вони, всі хто бажали помісного статусу і пішли в так званий розкол, поголовно є розкольниками і ворогами Церкви” [Там само]. Інакше кажучи, “розкольниками і ворогами” вони все-таки є, але не “поголовно”.

Тут відчутний натяк на керівництво Київського Патріархату, а конкретно - на Патріарха Філарета, на якого владику Олександр покладає вину за “розкол”. Існуючий “розкол”, на думку митрополита, можна здолати, але для цього слід звернутися до досвіду, який оприлюднив у своєму “Заповіті” митрополит Володимир (Сабодан). “Блаженніший Митрополит Володимир, у своєму заповіті, зазначив, що ми не можемо спокійно дивитися, на те, як зараз роздирається Тіло Христове і брат на брата дивиться скося. Ми повинні зайнятися заліковуванням цього розколу”